

زانپاری گرنگ و به سوودی یاسایی که پیویسته هر هاوولاتیه کی ناسایی

بزانیٲ

زور جار که هاوولاتی سهردانی دادگا دهکات، نهوانه یه تووشی کیشه و گرفت بیٲ نهویش نه بهر نه بوونی زانیاری و هوشیاری پیویست نه دادگاگان و یاساکان و بو نه مبه ستهش پیویسته هاوولاتی سهرهتایی ترین زانیاری و ناگاداری نه مه ر بارودوخی دادگاگان و چونیه تی کارکردنیان بزانیٲ به تاییه ت نه و مافانه ی که هه یه تی نه به رده م دادگا چ نه کاتی به رزرکردنی سکا لا یان به ریوه چوونی دانیشه تنه کانی دادگا یان دوای ده رچوونی برپاره کان. نه م بابه ته ی خواره وه که نه ناماده کردنی به ریژ د. دادیار حمید سلیمان (دادوهرو وته بیژی نه نجومه نی دادوه ری هه ری می کوردستانه، گرنگترین و به سوودترین زانیاری یاسایی ده خه ینه به رده م هاوولاتیانی به ریژ بو نه وه ی کاتی سهردانی کردنی دادگاگان یان پیویست بوون به زانینی چونیه تی به ریوه چوونی ریروه ی داوا یاساییه کان نه نیو دادگاگان سوودیان لی وه رگرن.

مافه‌کانی هاو لاتی به‌رام‌بهر ده‌سه‌لاتی دادوهری

دادوهر

د. دادیار حمید سلیمان

وته‌بیژی فه‌رمی نه‌ نجومه‌نی دادوهری

ده‌سه‌لاتی دادوهری یه‌کیکه له‌سی ده‌سه‌لاته سه‌ره‌کیه‌که‌ی هه‌ر ده‌وله‌تیک، که نه‌رکی سه‌ره‌کی به‌دیهینانی داد‌په‌روه‌ریه له‌ نیوان تاکه‌کانی کومه‌نگه‌دا، له‌ ریگای یه‌کلاکردنه‌وه‌ی کیشه و ناکوکیه‌کانی نیوانیان یاخوود کیشه‌کانیان له‌ گه‌ل ده‌سه‌لاته‌کانی دیکه به‌ په‌یره‌وکردنی یاسا به‌سه‌ر نه‌م کیشه و ناکوکیانه، نه‌م ده‌سه‌لاته له‌ هه‌ریمی کوردستان دوا‌ی را‌په‌رینی به‌هاری سالی 1991 و هاتنه‌کایه‌ی دامه‌زراوه شه‌ریه‌کانی هه‌ریم له‌ ریگای هه‌ئبژاردنی په‌رله‌مانی کوردستان له‌ 1992/5/19 وه‌کو ده‌سه‌لاتی یاسا دانانی هه‌ریمی کوردستان و پیکهینانی حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان وه‌کو ده‌سه‌لاتی جیبه‌ جیکردنی و ده‌رکردنی یاسای ده‌سه‌لاتی دادوهری ژماره (14) سالی 1992 له‌ لایه‌ن په‌رله‌مانی کوردستان وه‌کو سییه‌م ده‌سه‌لاتی شه‌ری نه‌م هه‌ریمه هاتنه‌ کایه‌وه که نه‌رکی سه‌ره‌کی یه‌ کلاکردنه‌وه‌ی کیشه و تاوانه‌کانه به‌ پی‌ یاسا، نه‌م ده‌سه‌لاته‌شی له‌گه‌له‌وه پی‌ ده‌به‌خشی به‌و پییه‌ی که حوکمه‌کانی دادگا به‌ ناوی گه‌له‌وه ده‌رده‌چن و جیبه‌جی ده‌ کرین. (ماده‌ی (3) له‌ یاسای ده‌سه‌لاتی دادوهری هه‌ریمی کوردستان ژماره (23) سالی 2007).

چەند جوۆرى دادگامان هەيه؟

به پيى دەستورى كوۆماری عيىراق فيدرال سائى 2005 كه نه كاتى ئىستادا كاری پيىدهكريت هەريمهكان مافی پهیرهوکردنى دەسه لاتەكانى ياسادانان و جيبه جى کردن و دادوهريان هەيه (مادهى 121 يه كه م)، وههريمی كوردستان ئەم دەسه لاتانه پهیرهو دهكات. به پشت بهستنى به حوكمهكانى ئەم دەستوره كه هەريمی كوردستان و دەسه لاتەكانى به هەريمیكى فيدرال ناساندوه به پيى برپگه (يه كه م) نه مادهى (117) و ئەم هەريمهش دەسه لاتى دادوهرى پهیرهو دهكات و بو ئەم مه بهسته ياسای ژماره (23) سائى 2007 نه په رله مانى كوردستان دهركراوه بو ريكخستنى كاری ئەم دەسه لاتە به شيوازيك كه به ديهينانى داد په روهرى راسپاردراوه به دادگا شارسى تانيه (مه ده نيە) جوړاو جوړهكان كه نه مادهى نويەم ياسای دەسه لاتى دادوهرى ژماره (23) سائى 2007 ئاماژەيان پيكراره و نه مانەى خواره وه پيىك دین:

يه كه م: دادگای پيىداچوونه وه (محكمة التمييز)

دووهم: دادگاكانى تيهه لچوونه وه (محاكم الاستئناف)

سييه م: دادگاكانى تاوان (محاكم الجنایات)

چوارهم: دادگاكانى به رايى (محاكم البداءة)

پينجه م: دادگاكانى نه وجه وانان (محاكم الاحداث)

شه شه م: دادگاكانى بارى كه سايه تى (محاكم الاحوال الشخصيه)

ههوتهم: دادگاکانی که تن (محاکم الجنج)

ههشتم: دادگاکانی کار (محاکم العمل)

نۆیه م: دادگاکانی لیکۆلینه وه (محاکم التحقیق)

دهیه م: دادگاکانی ماده کانی که سایه تی بۆ مه سیحیه کان و ئیزدیه کان و ئاینه کانی تر.

(محاکم المواد الشخصية للمسيحيين والازديين والديانات الاخرى).

کی مافی به زرکردنی داوای ههیه و چه ند جوړی داوای یاسایی ههیه؟

مافی هه را ولاتیه ک یا خود دانیشتووویه کی (مقیم) هه ری می کوردستانه که داوا له م دادگایانه بکات بۆگیاړانه وهی مافی له کاتی زه وتکردنی یا خود هه ره شه کردن له مافه که ی له ریگی ئامرازیکی شارستانی که شوینی تۆله سه ندنه وه و به کارهینانی هیزی گرتوته وه که ریگه چاره ی یه کلاکردنه وهی کی شه کانی کۆمه نگا سه ره تاییه کان بووه و نه م ئامرازه یاساییه شارستانییه ی ئیستاکه ش پیی دهوتریت داوا (الدعوی) و به شیوازیکی نوسراو به پیی مهرجه یاساییه کانی ماده ی (46) یاسای داد بینی شارستانی عیراقی ژماره (83) سالی 1969 پیشکesh به دادگا شارستانی هه کان ده کریت و ناوده بریت به داوای شارستانی (الدعوی المدنیه)، و یا خود به شیوازیکی نوسراو و زاره کی (شفوی) پیشکesh به ده سه لاتی لیکۆلینه وه ده کریت و ناوده بریت به داوای سزای (الدعوی الجزاییه) به پیی ماده ی یه که م / 1 له یاسای بنه مای دادگای سزای ژماره (23) سالی 1971. نه وهی جیگای گرنگی و بایه خی ئیمه یه که له م باسه روونی بکه یینه وه مافی لایه نه کانی هه ریبه ک له م دوو جوړه داوایه له به رامبه ر

دهسه لاتی دادوهری به پیی یاسا کارپیکراوهکان له ههریمی کوردستان و له سهروویانهوه دهستوری کووماری عیراقی فیدرال له سائی 2005 و یاسای دهسه لاتی دادوهری ههریمی کوردستان ژماره (23) سائی 2007 و یاسای دادبینی شارستانی عیراقی ژماره (83) سائی 1969 و یاسای بنه‌مای دادگای سزای ژماره (23) سائی 1971 که ئاماژه‌یان به مافه جوړاوجۆره‌کانی لایه‌نه‌کانی داوا کردووه و له هه‌مان کاتدا ریکه‌وتنامه و به‌ئیننامه نیوده‌وئته‌تیه‌کانی په‌یوه‌ست به مافه‌کانی مروؤف به سه‌رچاوه‌یه‌کی گرنگ و سه‌ره‌کی ئه‌م مافانه ده‌ژمی‌ردرین وه‌کو جاری گه‌ردوونی مافه‌کانی مروؤف سائی 1948 و په‌یمانامه‌ی نیوده‌وئته‌تی مافه‌ سیاسی و شارستانییه‌کانی سائی 1966 که ده‌وئته‌تی عیراق ئه‌م ریکه‌وتنامه و په‌یماننامانه‌ی په‌سه‌ندکردووه و به‌به‌شیک له یاساکانی عیراق و ههریمی کوردستان هه‌ژمار ده‌کریت و چه‌ندین مافی یاسایی دابین کردووه بو‌هاولاتی و هه‌رلایه‌نیکی داوای شارستانی و سزایی له به‌رامبه‌ر دهسه‌لاتی دادوهری و دادگاگان . جیگای ئاماژه‌پیکردنه شان به شانی یاسا کارپیکراوهکان له ههریمی کوردستان له‌م روانگه‌یه‌وه به پیویست ده‌زانین که به شیوازیکی کورت ئاماژه به گرنگترین مافه سه‌ره‌کییه‌کانی هاولاتی لایه‌نی داوا به‌رامبه‌ر دهسه‌لاتی دادوهری له دوو ته‌وه‌ری سه‌ره‌کی بکه‌ین که بریتیه له :

ته‌وه‌ری یه‌که‌م / مافه‌کانی هاولاتی له داوای شارستانی.

ته‌وه‌ری دووهم / مافه‌کانی تۆمه‌تبار له داوای سزای .

و مه‌به‌ست له‌م دابه‌شکردنه ئه‌وه‌یه که بو‌هه‌ر هاولاتییه‌ک روون بکریتته‌وه که له به‌رده‌م هه‌ر دادگایه‌کی سه‌ر به دهسه‌لاتی دادوهری ئه‌م جوړه مافانه‌ی بو‌چه‌سپاوه به پیی یاسا کارپیکراوهکان له ههریمی کوردستان و به پشت به‌ستن به ریکه‌وتنامه و به‌ئیننامه نیو

دهوئەتیه‌کانی مافەکانی مروۆف و پێویستە دادگاگان و دەسه‌لاتی دادوهری ئەم مافانە دابین بکەن ، ئە هەمان کاتدا ، تۆمەتبار ئە داوای سزای مافی زیاتری بۆ دابین کراوه بە مەستی بە دیهینانی دادگایی کردنیکی دادپەرورانه که گەرە نتییه‌کانی مافی مروۆف تیادا ره‌چاوبکه‌ین بۆیه کاتیکی باسی مافەکانی هەر هاو‌لاتیه‌ک یاخود دانیشتووویه‌کی (مقیم) لایه‌نی داوایه‌کی شارستانی به‌ردهم دادگاگانی سەر به‌ دەسه‌لاتی دادوهری ده‌کریت ، ئەوا ئەم جوړه مافانە ئە هەمان کاتدا بۆ لایه‌نه‌کانی داوای سزای دابین کراوه و ئەمەش زیاتر ماف و گەرەنتی زیاتر بۆ تۆمەتبار به‌رجه‌سته‌کراوه بە مەبه‌ستی په‌یره‌وکردنی دادگایی کردنی دادپەرورانه‌و مافی به‌رگری کردنی تۆمەتبار به‌رامبه‌ر هەر تاوانیه‌ک ئە ریگای هه‌ژمارکرنی به‌بی‌ تاوان (بري ٤) تاكو سه‌ماندنی تاوانه‌که ئە‌سه‌ری به‌ریگای دادگایی کردنیکی دادپەرورانه که ره‌چاوی گره‌نتیه‌کانی مافی مروۆف تیایدا بکریت هه‌روه‌کو باس‌مان کرد و ئەم باره‌یه‌وه گرن‌گترین مافه سه‌ره‌کیه‌کان وا ئە خواره‌وه باسی ده‌که‌ین :

تهوهري يه كه م / مافه كاني هاوولاتي له داواي شارستاني:

به شيويهكي گشتي چهند مافيكي سهرهكي و بنچينهيي بو ههر لايه نيكي داواي شارستاني دابن كراوه كه له هه مان كاتدا به كوئنگه يهكي سهرهكي دهسه لاتي دادوهري هه ژمار دهكريت و لايه نه كاني داواي سزاي به سهرريان په پيرهو دهكريت، كه نه وانيش بريتين له:

1 - سهر به خويي دهسه لاتي دادوهري (استقلال السلطة القضائية):

هه رچه نده سهر به خويي دادگاكاني سهر به دهسه لاتي دادوهري له دهسه لاته كاني ديكي دهولت كوئنگه يهكي سهره كييه بو په پيرهو كردني پره نسيبي جيا كردنه وهي دهسه لاته كان (مبدأ فصل السلطات) و پاراستني شكوداري و نازادي دادوه له دهركردني بريار و حكومه كاني دادگا به لام له هه مان كاتدا نهم سهر به خويه گرهنتي په پيرهو كردني پره نسيبي داد په روه ريبه له حوكم و برياره كاني دادگا سه بارهت هاوولاتي به و پييهي كه هيچ دهسه لاتيكي مافي دهستوهردان و زياده روئي نيه له نيش و كاره كاني دادگا و دهسه لاتي دادوهري هه له بهر نهم هوكاره يه كه دهستور و ياساكان گرنگي بهم بابه ته ده دن كاتيكي كه نامازه ده كهن كه (دادوهري سهر به خويه و له ياسا بهم لاوه هيچ دهسه لاتيكي به سهردا نيه) به پيي مادهي (19/يه كه م) دهستوري عيراقى سالي 2005 و مادهي (2) له ياساي دهسه لاتي دادوهري ژماره (23) سالي 2007.

2 - مافي يه كساني له بهردهم ياساو دادگا (حق المساواة امام القانون و القضائية)

له كاتي سهر كردني هه ر داوايهك له لايه ن دادگايهكي شارستاني يا خود سزايي سهر به دهسه لاتي دادوهري لايه نه كان يه كسان له بهردهم نهم دادگايه و به يه كساني ياساكان

بەسەریان جیبەجی دەکریت بە بی جیاوازی بەهوی رهگهزو نهژاد و رهنگ و ئابین و ریچکه و باوهر و رای سیاسی و باری ئابوری و کومه لایه تی به پیی مادهی (14) نه دهستوری سالی 2005 و به هه مان شیوه نهم مافه دابین کراوه بو هاوالاتی و بیانی له کاتی بینینی داواکهی له بهردهم دادگادا.

3 - مافی دادگهری (القضائی):

نهمه شیان مافیکی گشتیه هاوالاتی و بیانی بوی دابین کراوه که ناکریت لیخوشبون له سهر بکریت و له ناو ناچیت به به کارنه هیانی، و مافیکی چه سپاوه له چوارچیوهی دهستوری کوماری عیراقی فیدرالی سالی 2005 به پیی مادهی (19 /سییه م) و ریکه و تننامه نیوده و له تیه کانی په یوه ست به مافه کانی مروفا به پیی ماده کانی (10 - 8) جاری گهردوونی مافه کانی مروفا سالی 1948 و مادهی (14) به ئیننامهی نیوده و له تی مافه سیاسی و شارستانیه کانی سالی 1966 بو هه موو تاکیک دابین کراوه هاوالاتی یاخود بیانی به و پییهی که مافیکی سروشتیه لکینراوه به که سی یاخود به خودی مروفا و لیی جیا نابیته وه و چه مکی نه مانهش نه وه یه که هه ر که سیک دهستدریزی بکریته سهر مافیکی له مافه کانی بوی هه یه روو له دادگا بکات بو ره تکرده وهی نهم دهستدریزییه و گیرانه وهی مافه کهی له و که سهی که زهوتی کردووه.

4 - دهسه لاتی دادگاگان (ولایة المحاکم):

له گهل سهره لانی چه مکی دهسه لاتی دهوله ت تاکه کان قه دهغه کران له به دهست هیان و گیرانه وهی مافه کانیاں به به کاره یانی تو له سه ندنه وه و به کاره یانی هیزو مافی دادگهری که له سهره وه باسماں کرد بویان دابین کرا له لایه ن دهوله ت به و پییهی

که دادوهری که وته ژیر دسه لاتی دهولت له ریگه ی دادگاکان په پیره و ده کریت ئەم راستیه ش وای سه پاند که دادگاکان دسه لاتیان به سهر هه موو که سیکی سروشتی و مه عنه ویدا هه یه، تا ده گاته حکومه تیش و تاییه تمه ندن به یه کلاکردنه وهی هه موو کیشهو تاوانه کان (ماده ی پینجه م له یاسا دسه لاتی دادوهری ژماره 23 سالی 2007) به و واتایه ی که دادگاکان گهرنتی و پاراستنی دادوهری بو ههر که سیکی ده که ن که داوای بکات له دژی ههر که سیکی سروشتی یا خود مه عنه وهی گشتی یا خود تاییه ت له وانه حکومه تیش چونکه که سیکی مه عنه وهی گشتیه ده کریت داوای له سهر بکریت له به رده م دادگاکانی سهر به دسه لاتی دادوهری به پی یاسا و داد په روهری کیشهو ناکوکیه کان چاره سهر ده کریت.

5 – بی لایه نی دادوهر (حیاد القاضی):

کاتی که لایه نه کانی داوا کیشهو ناکوکیه کانیان ده خه نه به رده م دادگاکانی سهر به دسه لاتی دادوهری ده بی ت به بی لایه نی سهیری ئەم کیشه یه بکات و به پی یاسا بریاری یه کلاکردنه وهی ناکوکیه که ده بکات به بی بوونی هیچ به رژه وه ندیه که له ده کردنی بریاری و حوکی دادگا، بو مه به ستی پاراستنی بی لایه ن دادوهر و ره چاو کردنی داد په روهری بریاری دادگا و مافه کانی لایه نه کانی داوا یاسای دادبینی داوا یاسای دادبینی شارستانی عیراقی ژماره (83) سالی 1969 سیسته می لاچوونی زوره کی (تحنی وجوبی) و لاچوونی ئاره زوومه ندانه ی (تنحی جوازی) داهیناوه بو دادوهر به مه به ستی سهیره کردنی ههر داوا یه که له کاتی بوونی هویه کی ده ست نیشان کراو له ماده کانی (91-94) له یاسای ئاماژه پیکراو.

نایا لایه نی داوا، بوی ههیه دادوهر روت بکات یان سکالا له دژی تۆمار بکات؟

ههروهها لایه نه کانی داوا بویان ههیه داواى ره تکرده وهی دادوهر بکه ن به پیی مادهی (93) ی ئه م یاسایه یا خود سکالا له سه ر دادوهر به رز بکه نه وه به پیی مادهی (286) ی هه مان یاسا به مه به ستی پاراستنی بی لایه نی دادوهر له کاتی بینینی داواکانی به رده م ئه و دادگایه ی که کاری دادوهری تییدا ده کات.

6 – ئاشکرای دانیشتنه کانی دادگا (علانیة جلسات المحاکم):

به شیوهیه کی گشتی دادبینی دانیشتنه کانی دادگا به ئاشکرا به ریوه ده چن و لایه نه کانی داوا هاو لاتی و راگه یان دن بویان ههیه له دانیشتنه کان ئاماده بن، ته نها له هه ندیک حاله تی ده گهن دانیشتنی نهی نی به ریوه ده چیت به پیی بریاری دادگا بو ره چاوکردنی ره وشت و نیزامی گشتی یان بو ریزگرتن له خیزان به مه رجیک بریاری هوکمدان له دانیشتنیکی ئاشکرا دا بیت به پیی مادهی (7) له یاسای ده سه لاتی دادوهری ژماره (23 سالی 2007) و مادهی (61/برگه 1) له یاسای دادبینی شارستانی عیراقی ژماره (83) سالی 1969.

7 – دووپله ی دادگه ری (التقاضي على درجتين) و مافی تانه گرتن له بریار و هوکمه کانی دادگا (حق الطعن في قرارات و احكام المحاکم):

یه کییک له گه ره نتییه سه ره کیه کانی داد په ره وهری هوکی دادگا کان بریتیه له دووپله ی دادگه ری که یاسای دادبینی شارستانی ژماره (183 سالی 1969) وه کو ریگه یه کی

سه‌ره‌کی دووباره بینینی داوای شارستانی به‌ردهم دادگای به‌رای دایه‌یناوه بو چاککردنی
هه‌ئه‌کانی دادوهرانی پله‌ی یه‌که‌می دادگاکان و پیشکەش کردنی به‌لگه‌و به‌رگری (دفع) نوی
له‌ ریگه‌ی به‌رزکردنه‌وه‌ی داوای تیه‌ه‌لچوونه‌وه‌ له‌ به‌ردهم دادگای تیه‌ه‌لچوونه‌وه‌ی ناوچه‌ی
ده‌رچوونی حوکی دادگای به‌رای و ئەم جوړه داوایه تاکه ریگه‌ی دووپله‌ی دادگه‌رییه له
پیش دادگا شارستانی‌ه‌کانی عیراق و هه‌ریمی کوردستان به‌و پییه‌ی که دادگای
تیه‌ه‌لچوونه‌وه‌ سهر له‌نوی دادبینی و دانیشتنی دادگا دووباره ده‌کاته‌وه‌ تا‌کو بریاری
کو‌تایی ده‌رده‌کات یاخود به‌ په‌سه‌ندکردنی حوکی دادگایی به‌رای یاخود هه‌موارکردنی و
یان هه‌ئوه‌شان‌دنه‌وه‌ی ئەم حوکه‌ و ده‌رکردنی حوکی نوی که ئەمیش به‌ هه‌مان شیوه
شایه‌نی تانه‌گرتنه.

نایا هاوولاتی و داواکار ده‌توانن ناره‌زایه‌تی له حوکی دادگا ده‌ری‌پرن؟

چونکه حوکه‌کانی دادگا له مرو‌ف ده‌رده‌چیت و مرو‌فیش هه‌رچه‌نده داد‌په‌روه‌رو زانا بیت
به‌لام ئەو بریاری که ده‌ری ده‌کات شایه‌نی هه‌ئه‌و ناراستیه که ده‌بیته‌وه‌ی
دوو‌رکه‌وتنه‌وه‌ی له ریگه‌ی راستی و داد‌په‌روه‌ری بو‌یه یاسای دادبینی شارستانی چه‌ند
ئامرازیکی یاسای دایه‌یناوه بو دووباره سه‌یرکردنی ئەو حوکمانه‌ی که هه‌ئه‌و نادرستی له
خو‌ده‌گریت به‌ پیی ئەم ئامرازانه لایه‌نه‌کانی داوا-به‌ تاییه‌تی لایه‌نی حوکم له‌سهر
دراو- ده‌توانن داوای دووباره سه‌یرکردنی ئەم حوکمانه بکه‌نه‌وه که ده‌رچووه له‌ دژیان به
مه‌به‌ستی هه‌ئوه‌شان‌دنه‌وه‌و هه‌موارکردن و ئەم ئامرازه یاساییه‌ش پیی ده‌وتریت تانه‌گرتن

(الگهڻ) که چند ریگه یه کی یاسای تانه هه یه یاسای دادبینی شارستانی له مادهی (168) دهستنیشان کردوون نه وانیش بریتین له:

- 1 - ناپازی له بریاری پاشمله (الاعتراض علی الحكم الغیابی)
- 2 - تیئه لچوونه وه (الاستئناف)
- 3 - دووباره دادگاییکردنه وه (اعادة المحاكمة)
- 4 - پیداچوونه وه (التمییز)
- 5 - راستکردنی بریاری پیداچوونه وه (تصحیح القرار التمییزی)
- 6 - نارهزایی که سی دیکه (اعتراض الغیر)

به پیی مادهی (30) یاسای داواکاری گشتی ژماره (159/سائی 1979) ریگه یه کی دیکه ی تانه گرتن له حوکه کانی دادگا شارستانی هکان زیاد کراوه که ناو دهبردیت تانه گرتن له بهرژه وهندی یاسا (الطعن لمصلحة القانون).

- 7 - هاریکاری دادوهی (المعونة القضائية) و گواستنوهی داوا (نقل الدعوی)

نایا دادگا به خوراییه و هاوولاتی هیج بره پاره یه ک بو داوا ده دات؟

پره نسپی یه کسانی له بهردهم دادگا نه نجامیکی گرنگ دینیته کایه وه که بریتیه له به خورایی دادگا به و واتایه ی که نابیت لایه نه کانی داوا کریی ماندووبونی دادوهر ببه خشن به لکو دهولت نه م نه رکه دهگریته نه ستو له ریگه ی به خشینی موجهی

دادوهران و کارمه‌ندانى دادگا له خه‌زینه‌ی ده‌ولت نهمه له لایه‌ک، له لایه‌کی
دیکه‌شوه به‌خوړایی دادگا نه‌و واتایه ناگه‌یه‌نیت که لایه‌نه‌کانی داوا هیج بره
پاره‌یه‌ک نه‌به‌خشن له کاتی سهردانیکردنی دادگاگان، به‌لکو لایه‌نی داواکار
پابه‌نده به به‌خشینی بریک پاره له‌کاتی تو‌مارکردنی داوا شارستانی‌ه‌کان
یاخود تانه‌گرتن له حوکمی دادگاگان که‌ناو ده‌بردنی به میراندنی داوا
(رسوم الدعوی) و نهم بره پاره‌یه وهرده‌گیریت بو‌مه‌به‌ستی که‌مکردنه‌وه‌ی
داوای بی‌بنهما (الدعوی الکیدیة).

هه‌روه‌ها په‌یوه‌ست بوونی داواکار بو‌به‌دواداچوونی داواکه‌ی له‌به‌رده‌م دادگا‌و بو‌
مه‌به‌ستی پاراستنی یه‌کسان بوونی هاوولاتیانی که‌م ده‌رامه‌ت و هه‌ژار له‌گه‌ل
که‌سانی به‌توانا له‌رووی داراییه‌وه، یاسا ریگه‌چاره‌ی هاریکاری دادوهری دابین
کردووه به‌و پییه‌ی هاوولاتی هه‌ژارو که‌م ده‌رامه‌ت بتوانن داوا له‌به‌رده‌م دادگاگان
تو‌مار بکه‌ن و که‌م ده‌رامه‌ت‌یان نه‌بیته هۆکاری تو‌مارنه‌کردنی داوا نه‌مه‌ش له‌ریگه‌ی
هاریکاری کردنی دادگا‌و بیان به به‌خشینیان له میرانه‌ی داوا به‌شیوه‌یه‌کی کاتی،
کاتی‌ک داوای نهم جو‌ره هاریکارییه له دادگا‌و ده‌کریت و هه‌روه‌ها یاسای دادبینی
شارستانی ریگه‌ی گواستنه‌وه‌ی داوا له دادگایه‌ک بو‌دادگایه‌کی دیکه داوه به برپاری
دادگای پیداچوونه‌وه نه‌گه‌ر نه‌توانرا دادگا‌و پیک به‌ینریت له‌به‌ر هۆکاری یاسایی
یاخود بینینی داوا بیته هۆکاری تی‌کچوونی ئاسایشی یاخود هه‌ر هۆکاریکی دیکه
که دادگای پیداچوونه‌وه به گونجاوی بزانیته به پیی ماده (97) له یاسای دادبینی
شارستانی ژماره (83) سالی 1969.

تهوهري دووهم / مافه‌كاني تۆمه‌تبار له داواي سزايي

له داواي سزاييدا، تۆمه‌تبار و لايه‌نه‌كاني داوا چ مافيكيان هه‌يه؟

به شيوهي گشتي ئه‌و مافه سه‌ره‌كيانه‌ي كه باس كران له داواي شارستاني سه‌بارته به سه‌ربه‌خويي ده‌سه‌لائي دادوهري و بي لايه‌ني دادوهرو مافي يه‌كسان بوون له‌به‌ردهم ياساو دادگا... هتد، بو لايه‌نه‌كاني داواي سزايي - به هه‌مان شيوهي داواي شارستاني - داين كراوهو دادگا په‌يوهسته به په‌يرهو كردني سه‌رجه‌م ئه‌و مافانه بو گشت لايه‌نه‌كان، و له هه‌مان كاتدا به‌و پييه‌ي كه تۆمه‌تبار لايه‌ني گرنگ و سه‌ره‌كي داواي سزاييه، بويه ياساكان هه‌ول ده‌دهن ئه‌و په‌ري گه‌ره‌نتيه‌كاني داين كردني دادگايي كردنيكي دادپه‌روه‌رانه‌ي بو په‌يرهو بكهن، به پيي ده‌قه ده‌ستوري و به‌ئيننامه نيوده‌وه‌له‌تبه‌كان چهند مافيكي ده‌ستوري و ياسايي بو تۆمه‌تبار به‌رجه‌سته‌كراوه كه بريتين له‌مانه‌ي خواره‌وه:

1 - پره‌نسيپي (بنه‌ماي) ياسابووني تاوان و سزا) مبدا قانونية الجريمة و العقاب)

به پيي ئه‌م بنه‌مايه هيج ره‌فتاريك به تاوان هه‌ژمار ناكريته و هيج سزايه‌ك به‌سه‌ري ناسه پيئريته ته‌نها به بووني ده‌قيكي ياسايي كه دان به تاواني ئه‌م ره‌فتاره بنيت و سزايه‌كه‌شي بو دا بنيت به‌ر له ئه‌ نجامداني ئه‌م ره‌فتاره و ئه‌م بنه‌مايه له زۆربه‌ي ده‌ستور و ياسا سزاييه‌كان باس كراوهو به شه‌رعيه‌تي تاوان و سزاش ناسراوه كه به بنه‌ماي نه‌بووني سزاو تاوان به بي دهق (لاجريمة و لا عقوبة الا بنص) باسي

دهكریت و ههر به گویرهی ئەم بنه‌مايه سزا ته‌نها له‌سه‌ر ئەو ره‌فتاره ده‌سه‌پینریت كه ياسا به تاوانی داده‌نیٔ له‌كاتی ئە‌نجامدانی و ناكریٔ سزایه‌کی توندتر ب‌سه‌پینریت له‌سزای كارپێكراو له‌كاتی ئە‌نجامدانی تاوان به‌پیی مادی (19/دووهم) له‌ده‌ستوری عیراقی.

2 - مافی به‌رگری كردنی تۆمه‌تبار مافیکی پیروژ و پارێزراوه

له‌سه‌رجه‌م قۆناغه‌کانی لیکۆئینه‌وه‌و دادگایی كردن به‌پیی مادی (19/سییه‌م) له‌ده‌ستوری عیراقی و ههر به‌و هۆیه‌وه تۆمه‌تبار سویند نادریت له‌سه‌ر راستی و دروستی گوفتاره‌که‌ی و زۆری لێناکریت بو‌وه‌لامدانه‌وه‌ی پرسپاری ئاراسته‌کراوی به‌لکو مافی بێده‌نگ بوونی هه‌یه‌ له‌وه‌لامدانه‌وه‌ی ههر پرسپاریك كه ده‌سه‌لاتی لیکۆئینه‌وه‌ ئاراسته‌ی ده‌كات به‌پیی مادی (126) له‌ياسای بنه‌مای دادگای سزای.

3 - مافی بی‌تاوانی تۆمه‌تبار تاكو سه‌ماندنی تاوانه‌که‌ی له‌ریگای

دادگایی کردنیکی ياسایی دادپه‌روه‌رانه (المتهم بريء حتى تثبت ادانته في محاكمة قانونية عادلة) و نابیت تۆمه‌تبار له‌سه‌ر هه‌مان تاوان دووباره دادگایی بکریته‌وه‌ ئە‌گه‌ر برپاری کۆتایی به‌تاوانبارکردنی یاخود بی‌تاوانی بو‌وه‌رکراوو و پله‌ی بنه‌ری (الدرجة القطعية) وه‌رگرتبوو پالپشت به‌مادی (300) له‌ياسای بنه‌مای دادگای سزای.

4 - پهیرهو نهکردنی یاسای سزای بهسه رابردوو تهنها نهگهر له
بهرژوهندی تومه تباردا بیټ (لایسری القانون الجنائي باثر رجعي الا اذا
كان اصلح للمتهم).

لهکاتی دهکردنی هر یاسایه کی سزای تهنها لهسهر نهو رهفتارانہ جیبه جی دهبیټ که
پاش دهکردنی نه م یاسایه روویانداوو به پیی دهقی نه م یاسایه سزا ددرین، تهنها
نهگهر یاساکه له بهرژوهندی تومه تبار بیټ نهوا لهسهر رهفتاری رابردووش جیبه جی
دهکریټ به مهرجیک پیش نهوهی بریاری دادگا پلهی کوتایی وهرگرتبیټ، خو نهگهر یاسا
تازه که نهو رهفتارهی که تومه تباری لهسهر حوکم دراوه سزای لهسهر لابیبات یاخود سزاکه
سووکتز بکات نهوا هرچهنده بریاری دادگا پلهی کوتایشی وهرگرتبیټ، یاسای تازه که له
بهرژوهندی تومه تباردایه پهیرهو دهکریټ لهسهر داواکاری حوکمدراو یاخود داواکاری
گشتی پاپشت به مادهی (2) له یاسای سزای عیراقی ژماره (111) سالی 1969.

5 - سزا تهنها بهسهر نهو کهسه دهسه پینریټ که به بریاری دادگا
تاوانبار کرابیټ به بی نهوهی هیچ کاریگهری بهسهر کهسانی دیکه ههبیټ (مبدأ
شخصية العقوبة) هرچهنده له تاوانبار نزیك بن و پهیوهندی خزمایه تی و
هاورپییه تی یاخود دوستایه تیان لهگه لی بههیز بیټ نهگهر هاوبهش نه بن له
تاوانه که، (مادهی 19/هه شتم) دهستوری عیراق.

6 - دهستگیرنهکردنی هیچ کهسیک تهنها به بریاری دادوهر نهبیټ و له
ماوهی بیست و چوار کاترمیر لیپرسینهوهی لهگه ل بکریټ و بریاری گرتنیشی تهنها
دادوهر دهی دهکات و له شوینیکی گونجاو جیبه جی دهکریټ لهرووی چاودیږی

تەندروستی و کۆمەلایەتی کە لە ژێر سەرپەرشتی دەسه‌لاتی دەولەت بێت (مادە 19/بەرگە 12) لە دەستوری عێراق سالی 2005.

7 - دادگا پارێزەر بۆ بەرگری کردن له تۆمەتبار دابین دەکات

تاوان و کەتن لە کاتی نەبوونی پارێزەری بەرگریکار بۆی لە سەر خەرجی دەولەت بە پێی مادە (19/بەرگە 11) لە دەستوری عێراقی سالی 2005 و مادە 144 له یاسای بنەمای دادگای سزای هەموارکراو بە پێی یاسای ژمارە (22) سالی 2003 کە لە پەرلەمانی کوردستان دەرکراوە.

8 - پشکنینی هیچ کەسیک ناکرێت و چۆنە ژوورەووەو پشکنینی مال

و شوینی حەوانەووی یاخود هەر شوینیک لە ئەستۆی بێت ناکرێت ، تەنها بە بریارێکی دادوەری نەبێت بە پێی مادە (17/دووهم) لە دەستوری عێراق و مادە (72) یاسای بنەمای دادگای سزای.

9 - ریگە نادریت بە بەکار هێنانی هەر شیوازیکی

ئەشکە نەجەدانی دەروونی و جەستەیی و مامە ئەکردنی نامرۆقانه

لەگەڵ تۆمەتبار، و گۆی نادریت بە هیچ دانپێدانانیک کە وەرگیرابی بە زۆرو هەرەشه و ئەشکە نەجەدان و زیان لیکراو بۆی هەیه داوای قەرەبووی زیانی مادی و مەعنەوی بکات کە بەری کەوتووە بە پێی یاسا و پائێشت بە مادە (27/ج) لە دەستوری عێراق سالی 2005، ئەمە جگە لەووی کە ئەشکە نەجەدان (التعذیب) تاوانە بە پێی مادە (333) یاسای سزای عێراقی ژمارە (111) سالی 1969 و ریکاری یاسایی لەدژی ئە نجامدەری ئەم تاوانە وەرده‌گیریت لە کاتی بەرزکردنەووی

سکالا له لایهن خودی تاوان لیکراو یاخود داوکاری گشتی و بو پاراستنی کهرامه تی
تومه تبار و مامه له کردنی مرقانه یی یاسا ریگهی نه داوه به ناماده کردنی تومه تبار
له کاتی دادگایی کردنی به شیوازی به ستنه وهو کوتکردن و که له بچه کردن به لکو
دهبیت تومه تبار به بی ره چاوکردنی نه شیوازانه له دادگان ناماده بگریت و
پیویسته دادگا ریکاری پیویست بگریته بهر بو پاراستنی ناسایشی هوئی دادگا به
پی مادهی (156) له یاسای بنه مای دادگای سزای عیراقی ژماره (23) سالی
1971.

10 - **بوونی بواری یاسایی بو دهسته بهر کردنی تومه تبار له ریگای
دهسته بهری که سیی (کفالة شخصیة) یاخود دارایی (کفالة مالیه)**
له قوناعی لیکولینه وهو دادگایی کردن ته نها لهو تاوانانه نه بیت که سزاکهی له
سیداره دانه (اعدام) که لهو حاله ته دا دهبیت تومه تبار بگریت (توقیف) تاکو
برپاری یه کلاکردنه وهی چاره نووسی دهرده کردنی به پیی مادهی (109 / ج) له یاسای
بنه مای دادگای سزای عیراقی.

11 - **مافی تانه گرتنی تومه تبار و بریکاره کهی له برپارو
حوکه ماکانی دادگا سزاییه کان به پیی ریگا یاساییه کانی تانه گرتن که
یاسای بنه مای دادگای سزای ژماره (23) سالی 1971 دهستنیشان کردون و
بریتین له:**

(ناره زایی له برپاری پاشمله ، پیداچوونه وه ، راستکردنه وهی برپاری پیداچوونه وه ،
دوو باره دادگایی کردنه وه) سهره پای پهیره و کردنی پیداچوونه وهی

به زۆری (تمییزو جوبی) له و حوکمانه ی که به له سیداره دان یا خود به ندکردنی هه تاهه تایی دهرده چن که دادگای تاوان راسته و خو دۆسیه ی داوا رهوانه ی دادگای پیدچوونه وه دهکات بو وردبینی کردنی برپاری دادگا به پپی ماده ی (254) له یاسای بنه مای دادگای سزای.

12 - ئاماده بوونی تۆمه تبار و بریکاره که ی له سه رجه م قوئاغه کانی لیکۆلینه وه و دادگایی کردن و گفتوگو کردنی به لگه و شاهد و به لگه نامه و ریکاره کانی دادگا و پیشکه شکردنی سه رنج و تیبینیان بو پاراستنی مافی به رگری کردن و بو ئه م مه به سته به لگه و شاهیدی به رگری تۆمه تباری له هه موو قوئاغه کانی لیکۆلینه وه و دادگایی کردن جیگه ی قبول کردنی دادگایه و ده بیت برپاری پیویست له باره یاندا دهر بکریت.

له کو تاییدا روون کردنه وه و باس کردنی سه رجه م مافه کانی لایه نه کانی داوای شارستانی و سزای بیگومان پیویستی به تویرینه وه و باسکردنی زیاتر هه یه .
له م بابته ی که پیشکه شمان کردوو به لام نه وه ی جیگای گرنگی و بایه خی ئیمه یه که به پیویستی ده زانین که هاوولاتی هه ری می کوردستان ئاشنا بکه یین به و مافانه ی که هه یانه به رامبه ر به دادگاکان و ده سه لاتی دادوه ری و نه م دادگایانه پابه ندن به دابین کردنی سه رجه م نه و مافانه بو هاوولاتیان و ته نانه ت دانیشتوانی هه ری می کوردستان له کاتی دادگایی کردنیان له هه ر داوایه کی شارستانی یا خود سزای به پپی ده ستور و یاسا کارپیکراوه کان له هه ری می کوردستان به پشت به ستن به به ئیننامه و ریکه وتننامه

نیۆدهولته تیهکانی مافهکانی مرووق و هیوادارین بییته مایه‌ی رۆشنایی هاوولاتیان
به‌رامبه‌ر مافه‌کانیان و سوود وه‌رگرتنیان له‌م مافانه‌ له‌ کاتی سه‌ردانی کردنی
دادگا‌کانی هه‌ریمی کوردستان.